

UNIWERSYTET
O P O L S K I

WYDZIAŁ FILOLOGICZNY

Collegium Maius
pl. M. Kopernika 11, 45-040 Opole
tel./fax +48 77 541 59 39
dz-fil@uni.opole.pl
www.wfil.uni.opole.pl

Opole, 30.07.2023 r.

Prof. dr hab. Dorota Brzozowska
Instytut Językoznawstwa
Katedra Filologii Angielskiej
Uniwersytet Opolski
dbrzozowska@uni.opole.pl

Recenzja pracy doktorskiej pani magister Katarzyny Dziemian, pt. „Reader response to translated fantasy literature. A case study of the Polish renditions of Terry Pratchett’s *The Wee Free Men*” [Reakcja czytelnicza jako instrument badania przekładów literatury fantasy. Studium przypadku polskich przekładów *The Wee Free Men* Terry’ego Pratchetta], napisanej pod kierunkiem prof. UP dr hab. Joanny Dybiec-Gajer oraz dra Piotra Plichty w Krakowie

1. Uwagi wstępne

Badania nad przekładem i jego definiowaniem (np. jako *Literatura z literatury*, czy „wojna światów”, Balcerzan 1998, 2011), rozwijające się intensywnie od lat w licznych zagranicznych i polskich ośrodkach akademickich, ze względu na toczące się dyskusje o rozwoju tłumaczeń maszynowych oraz o statusie i potrzebie widzialności tłumacza nabierają współcześnie jeszcze większego znaczenia. Zrozumienie mechanizmów rządzących preferencjami czytelników i szczegółowa analiza języka tłumaczeń jest zadaniem trudnym i wymagającym wszechstronnej wiedzy z zakresu wielu obszarów (językoznawstwa, ale też socjologii czy psychologii), zwłaszcza gdy sama analizowana pozycja identyfikowana jest z jednej strony jako powieść fantasy, a z drugiej jako przykład literatury dla dzieci. Także zawarte w niej niestandardowe odmiany języka pozwalają prowadzić rozważania na temat dialektów, języków lokalnych i wyzwań, jakie stoją przed tłumaczami w związku z wielojęzycznością i poliglosją społeczeństw, którą coraz chętniej odzwierciedlają utwory

literackie. Treść rozprawy, napisanej na Wydziale Nauk Humanistycznych w Uniwersytecie Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie dobrze wpisuje się w zapotrzebowanie społeczne i w sposób adekwatny odpowiada poczynionym w tytule deklaracjom przedstawienia reakcji czytelniczej jako instrumentu badania przekładów literatury fantasy.

Przedstawiona do oceny praca jest precyzyjnym pokazem zoperacjonalizowania i wykorzystania rozważań teoretycznych do analiz konkretnych materiałów. Moim zdaniem, na podkreślenie w pracy zasługują przede wszystkim: jej bardzo dobre osadzenie metodologiczne, wszechstronność wykorzystania materiału oraz staranność wykonania całości. Stworzone na potrzeby badań formularze stanowią oryginalne propozycje, pokazujące w jaki sposób uzyskiwać dane, pozwalające na przetestowanie stawianych hipotez i pytań badawczych. Przedstawioną do recenzji dysertację oceniam bardzo wysoko.

2. Struktura pracy i uwagi szczegółowe

Na pracę składa się 246 stron, w tym: Wstęp i cztery rozdziały zasadnicze, zatytułowane kolejno: 1. Children's literature and fantasy translation: background for the Polish reception of *The Wee Free Men* (42 strony); 2. The texts used in the study and their reception (60 stron); 3. Study 1: reader response experiment (59 stron); 4. Study 2: reader preferences regarding translation solutions (34 strony) oraz Zakończenie (stron 7). Pracę dopełniają: 4 aneksy, wykaz 14 tabel oraz 44 wykresów. Na oddzielną uwagę zasługuje piętnastostronicowa Bibliografia, potwierdzająca, że Autorka sięgnęła do znacznego zasobu związanych z pracą źródeł.

Strukturę pracy przedstawiono w sposób szczegółowy – rozdziały zawierają podrozdziały czwartego stopnia, co sprawia, że spis treści dobrze oddaje strukturę logiczną pracy, pokazując zarówno jej całą koncepcję, jak i porządek wewnętrzny omawianych treści. Poszczególne rozdziały są dobrze zbalansowane, a zawarte w częściach 3 i 4 oprócz analiz tabelę i wykresy podkreślają wysoce materiałowy charakter pracy.

W poszczególnych podrozdziałach pierwszej części Pani magister słusznie przedstawia tradycje przekładu literatury fantasy i powieści dla dzieci na polskim rynku wydawniczym, jako tło do analiz przekładów powieści Terry'ego Pratchetta *The Wee Free Men*. W rozdziale drugim zwraca uwagę skrupulatność z jaką przedstawiono opis i porównanie technik tłumaczeniowych zastosowanych w polskich przekładach powieści

wykonanych przez Dorotę Malinowską-Grupińską (*Wolni Ciutludzie*, 2005) oraz Piotra W. Cholewę (*Wolni Ciut Ludzie*, 2010). Pani magister Katarzyna Dziemian nie tylko przytacza decyzje tłumaczy, ale też stara się je racjonalizować, pokazując jak normy i tendencje związane z omawianymi gatunkami mogły wpłynąć na poszczególne wybory. Analizuje też oceny obu przekładów dokonane przez fanów i profesjonalnych czytelników, umiejętnie opisując każdą z zaangażowanych w ocenę grup oraz diagnozując przyczyny różnic w przekładach, przypisując je odmiennym obrazom i potrzebom docelowych czytelników.

Bardzo dobrze skonstruowany został zaprezentowany w rozdziale trzecim eksperyment, który miał na celu zbadanie reakcji czytelników i wpływu różnic między dwoma polskimi przekładami na postrzeganie tekstu. Doktorantka skutecznie starała się dociec, jakie czynniki wpływają na odbiór czytelniczy. Interesującym pomysłem było poproszenie znacznej grupy respondentów o przeczytanie fragmentu powieści w języku oryginału lub w jednym z dwóch jego przekładów. Widać, że wybór konkretnego fragmentu został dokładnie przemyślany. W pracy znajdujemy przekonujące jego uzasadnienie. Także formularz z zestawem pytań o postrzeganie tekstu i przedstawionych w nim postaci został poprawnie przygotowany. Uzyskane dane zostały opracowane z wielką starannością i uwzględnieniem różnych czynników, które mogły wpływać na poszczególne odpowiedzi.

Podobnie cenne jest przedstawione w rozdziale czwartym drugie badanie. Miało ono na celu zbadanie preferencji polskich czytelników co do problemów tłumaczeniowych, na które zwrócili uwagę fani, krytykując polskie tłumaczenia książki *The Wee Free Men*. I tutaj także, przygotowany dla celów badań kwestionariusz został skonstruowany w sposób nie budzący zastrzeżeń. Rozmach badania, obejmującego zarówno wybrane aspekty przekładu neologizmów, jak i stylizacji dialektalnej oraz nazw własnych – z uwzględnieniem potencjalnych różnic w oczekiwaniach respondentów, co do tłumaczeń przeznaczonych dla dzieci i dla ogółu czytelników - zasługuje na uznanie. Zastosowane formularze pozwalają nie zebranie materiału, który można precyzyjnie przeanalizować, a wykorzystane fragmenty tekstów pozwalają na relewantne porównania. Całość badania stanowi dobry, metodologicznie uzasadniony model, który może być wykorzystywany w zbieraniu opinii czytelniczych o kolejnych tekstach tego samego lub innych autorów.

Pracę wieńczą syntetyczne, siedmiostronicowe konkluzje, w których Autorka dysertacji wyciąga wnioski z przeprowadzonych badań i wskazuje czynniki brane pod uwagę przez czytelników przy ocenie tłumaczonych tekstów, pisze też o czytelniczych oczekiwaniach, co do kształtu tłumaczeń. W zakończeniu Doktorantka celnie podsumowuje

rezultaty rozważań i przedstawia wynikające z nich wnioski, przyznając się do napotkanych trudności oraz zarysowując perspektywy dalszych dociekań.

Dysertacja napisana jest płynnie, w każdym rozdziale znajdują się odwołania do kluczowych prac licznych badaczy, dzięki czemu Autorka nie tylko udowadnia znajomość literatury przedmiotu, ale też pokazuje umiejętność stosowania przytaczanych teorii do analiz konkretnego materiału językowego. Doktorantka dobrze uzasadnia swój wybór metod badawczych. Część teoretyczna napisana jest rzeczowo i dotyka najważniejszych dla omawianej koncepcji zagadnień. Doktorantka prowadzi wywód w sposób logiczny i przemyślany. Podczas referowania stanu badań wykazuje się umiejętnością samodzielnego oglądu, syntezy oraz doboru środków koniecznych i wystarczających do przeprowadzenia zaplanowanych badań. Przeprowadzone sprawnie wywody pokazują dojrzałość krytyczną Badaczki, która potrafi w sposób spójny dobrać narzędzia i rzeczowo opisać zastosowany aparat analityczny.

W częściach analitycznych doskonale wykorzystuje Autorka możliwość wszechstronnego i wieloaspektowego oglądu zarówno oryginału, jak i obu tekstów, będących jego przekładami. Materiałowa strona dysertacji została dobrze przygotowana a badania przeprowadzono bardzo sumiennie i ich rezultaty zostały zaprezentowane w sposób przejrzysty, w dobrze opracowanych, wieńczących każdy z rozdziałów syntetycznych podsumowaniach. W pracy przedstawiono aparat metodologiczny i analityczny, który może być zaczątkiem wielu kolejnych interesujących badań. Mam więc nadzieję, że Badaczka pójdzie będzie kontynuowała tak dobrze rozpoczęte dzieło.

W ramach dyskusji nad pracą chętnie usłyszałabym odpowiedzi na następujące pytania: 1) Pisze Pani (np. na str. 38 „the importance of the Anglophone models”) o znaczeniu wpływów anglosaskich na polskojęzyczną literaturę fantasy. Czy uwzględniając tempo jej rozwoju na rodzimym gruncie, mogłaby się Pani pokusić o wymienienie jakiś cech, które mogłyby zostać uznane za kulturowo specyficzne dla polskiej literatury fantasy (lub przynajmniej głównych jej przedstawicieli)? Inaczej, czy można mówić, Pani zdaniem, o specyfice kulturowej polskiej literatury fantasy i jeśli tak, jak można byłoby ją scharakteryzować? 2) Gdzie plasowałaby Pani na tle stereotypów kobiet w literaturze fantasy (np. w klasyfikacji Andrzeja Sapkowskiego, 2001, *Rękopis znaleziony w smoczej jaskini*) postać dziecięcej bohaterki - Tiffany. I na koniec, ponieważ porusza Pani to zagadnienie w paru miejscach swojej pracy, chciałabym dopytać o 3) humor w literaturze fantasy i jej przekładach – jakie jest jego miejsce we wzorcu gatunkowym powieści, z jakimi spotyka się reakcjami jego występowanie i jakie trudności może wywoływać jego przekład.

Podsumowując mogę stwierdzić, że Pani magister Katarzyna Dziemian w swojej pracy doktorskiej prezentuje stan badań nad przekładami literatury fantasy, relacjami między literaturą dla dzieci a publikacjami i tłumaczeniami literatury dla dorosłych, rzetelnie osadza prowadzone przez siebie badania na tle literatury przedmiotu i dokonuje solidnych, szczegółowych analiz odbioru badanych przez siebie tekstów. Zaletą dysertacji jest wypracowanie przez Autorkę metody badań, które mogą być powtórzone w przypadku analiz kolejnych tekstów. Doktorantka stawia sobie za zadanie opracowanie konkretnego zagadnienia naukowego i zamysł ten konsekwentnie realizuje. Omawiane przez Doktorantkę kwestie warte są rozwijania zwłaszcza w kontekście dalszych badań nad recepcją przekładu z uwzględnieniem różnych autorów i tekstów z zakresu literatury fantasy, ale też w perspektywie porównawczej innych gatunków czy języków. Praca napisana jest poprawnym językiem, w sposób jasny i przejrzysty. Całość opracowania jest starannie zredagowana i zilustrowana – tabelami, wykresami i aneksami, zawierającymi przygotowane na użytek prowadzonych analiz cenne zestawy materiałowe i kwestionariuszowe.

3. Konkluzja

Ze względu na solidne podstawy metodologiczne, wszechstronne przedstawienie podjętego tematu, dobrze wykorzystany materiał badawczy i staranny sposób jego opracowania uznać należy, że przedstawiona do oceny rozprawa jest przedsięwzięciem badawczym zasługującym na wyróżnienie i językoznawczą kontynuację. Praca doktorska Pani magister Katarzyny Dziemian z pewnością zasługuje też na opublikowanie, a zaproponowane badania na powielenie w innych kontekstach.

Zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki rozprawa doktorska „powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego [...] oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej” (art. 13 ust. 1 ustawy). Konkludując stwierdzam, że praca Pani magister Katarzyny Dziemian, pt. „Reader response to translated fantasy literature. A case study of the Polish renditions of Terry Pratchett's *The Wee Free Men*” spełnia ustawowe wymagania stawiane dysertacjom doktorskim i w związku z tym wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dariusz Bnoso